

11

**БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО
ТА
БІБЛІОГРАФІЯ**

ХАРКІВ

1971

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО
ТА
БІБЛІОГРАФІЯ**

МІЖВІДОМЧИЙ
РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ
ЗБІРНИК

ВИПУСК 11

Редакційно-видавничий відділ
Книжкової палати УРСР
Харків — 1971

Питання організації бібліотечних фондів у „Мінімумі бібліотечної техніки в масових бібліотеках“

Спроби виробити раціональні прийоми бібліотечної техніки, зробити їх єдиними для однотипових бібліотек були ще в 20-ті роки, коли деякі губернські відділи народної освіти (Катеринославський, Воронезький та інші) почали видавати свої перші інструкції. Але вони мали невелике розповсюдження та й не всі питання бібліотечної техніки вирішували однаково для бібліотек одного типу. З метою уніфікації в розв'язанні цих питань Головополітосвіта у 1924 р. видала «Наглядное пособие по библиотечной технике», яке можна вважати першою загальнодержавною інструкцією з організаційних питань роботи радянських бібліотек.

Значною подією в практиці роботи радянських бібліотек став вихід першого видання у 1934 р. «Мінімуму бібліотечної техніки». Воно було єдиним для великих та малих бібліотек до випуску 5-го видання у 1949 р. За всі роки існування «Мінімуму...» його було перевидано 9 разів. Інструкція доповнювалась відповідно до нових вимог щодо роботи бібліотек.

Втілюючи в життя вказівки Н. К. Крупської про диференційований підхід до питань бібліотечної техніки, у нас в країні видавалися інструкції для бібліотек різних типів з окремих питань каталогізації, комплектування, обслуговування читачів. На сьогодні в країні діє понад 7 мінімумів бібліотечної техніки: для масових бібліотек, обласних, крайових та республіканських, технічних, медичних та інш. Всі вони складаються з урахуванням особливостей бібліотек щодо комплектування, складу фондів, їх обліку, складу читачів тощо.

Одночасно з виданням «Мінімуму...» для масових бібліотек досить регулярно видаються накази, вказівки, інструкції, що доповнюють його, конкретизують окремі положення, наближають до вимог життя.

Як відомо, «Мінімум бібліотечної техніки в масових бібліотеках», починаючи з 8-го видання, набув всесоюзного значення і тому в союзних республіках перекладається, пристосовується до місцевих умов і становить головну інструкцію, якою керуються бібліотеки в своїй практичній діяльності. На Україні нове видання

«Мінімуму...»¹ вийшло з друку у 1970 р. Воно являє собою переклад з 10-го переробленого російського видання з деякими доповненнями.

Нове видання містить багато корисного для роботи бібліотек, але має деякі недоліки, окремі положення є спірними. На відміну від попередніх видань в новому запроваджені деякі зміни.

1. Введено новий розділ «Комплектування книжкового фонду»², де вміщено конкретні вказівки бібліотекарям про напрямки та цілі цієї роботи. Запроваджено новий розділ «Облік, обробка та зберігання нот і матеріалів звукозапису в спеціалізованих відділах бібліотек»³, що надає велику допомогу працівникам в їх практичній роботі. Названі видання все ширше використовуються бібліотеками нашої країни, а про роботу з ними, про їх облік, зберігання матеріалів друкується дуже мало.

2. Вміщені вказівки про розстановку видань на російській та українських мовах в єдиному алфавіті, що припустимо у фондах невеликих бібліотек нашої республіки і конкретизує положення про розстановку книг, виданих різними мовами⁴.

3. Вміщено нові облікові форми «Зошит передачі в бухгалтерію грошових документів»⁵, а в актах з'явився «Акт, що складається при виключенні брошур і журналів»⁶.

4. Дозволено ставити штампель, інвентарний номер та шифр книги на звороті титульного листа, що не псує зовнішній вигляд книги і тим самим сприяє естетичному вихованню читача.

У «Мінімумі...» не всі положення достатньо обґрунтовані, окремі з них є спірними. В різних розділах «Мінімуму...» робляться посилання до інших інструкцій або наказів. Однак в таких розділах як «Комплектування фондів» та «Бібліотечні каталоги» чомусь не називається рік затвердження тих інструкцій, якими бібліотеки повинні керуватися в своїй роботі, не вказані джерела, де можна знайти ці матеріали⁷. До того ж в українському виданні «Мінімуму...» було б доцільно дати посилання на накази, інструкції Міністерства культури УРСР, що видавалися поряд з наказами Міністерства культури СРСР.

Розглядаючи питання, пов'язані з організацією фондів, передусім слід зупинитися на обліку літератури в бібліотеках. Відомо,

¹ Мінімум бібліотечної техніки в масових бібліотеках. Х., 1970. 103 с.

² Там же, с. 5—6.

³ Там же, с. 17.

⁴ Там же, с. 15.

⁵ Там же, с. 58.

⁶ Там же, с. 66.

⁷ Там же, с. 5, 6, 14.

що сумарний та індивідуальний обліки вже давно визнані в нашій практиці і до певної міри стабілізувалися, а ось таке важливе питання як визначення одиниці обліку не знайшло свого чіткого висвітлення в «Мінімумі...»

Конкретне визначення одиниць обліку для різних видів видань та їх уніфікація з одиницями видачі дасть можливість точно підбити підсумки наявності фондів, виявити ступінь використання його читачами. На нашу думку, складачам «Мінімуму...» доцільно було б виділити окремий розділ «Одиниці обліку бібліотечного фонду» і вказати, що саме вважається одиницею обліку для різних видів видань, особливо таких, як періодика, ноти, матеріали звукозапису тощо.

Справді, в розділі «Облік бібліотечного фонду» сказано, що журнали слід підраховувати комплектами, а ось що таке комплект, скільки друківаних аркушів або номерів вважати комплектом, зазначено лише в розділі «Зберігання бібліотечного фонду».

Ще гірше стоїть справа з нотами та матеріалами звукозапису. Про одиниці їх обліку в «Мінімумі...» нічого не сказано, а без цього неможливо налагодити ні індивідуальний, ні сумарний облік зазначених видань. Сумарна та інвентарна книги — це документи бібліотеки не тільки сьогоднішнього дня, але й на майбутнє і треба, щоб усе нове було досить обґрунтовано вже зараз.

В 10-му виданні «Мінімуму...» приведена нова форма сумарної книги. В порівнянні з старою, де розподіл літератури за змістом провадився, в основному, за розділами бібліотечної класифікації, в новій ряд відділів об'єднано (5, 5А, 61; 7, 7А; 0, 4, 8, 91).

В передмові до нового видання сказано, що форму сумарної книги обліку і щоденника бібліотеки приведено у відповідність до бланку статистичної звітності (форма 6-НК). Таке нововведення навряд чи можна вважати доцільним. Відомо, що статистичний звіт бібліотеки складають один-два рази на рік і не важко сумувати дані сумарної книги (старої форми) згідно статистичного бланку № 6-НК. А ось щоденний розподіл літератури в книзі сумарного обліку згідно бланку № 6-НК позбавляє бібліотеки можливості регулярно слідкувати за поповненням та рухом таких «ходових» розділів літератури в масовій бібліотеці як мовознавство, природознавство та математика, мистецтво, літературознавство, географія. Такий же розподіл літератури за змістом в щоденнику бібліотеки позбавляє бібліотечних працівників можливості прослідкувати обертаність книг цих розділів фонду, попит читачів на книги з певних галузей знання. В наш час, коли так гостро ставиться питання про якісний склад бібліотечного фонду, не обґрунтованим здається таке спрощення розподілу фонду за змістом в книзі сумарного обліку фонду.

Не все гаразд і з формами актів, які пропонується застосовувати при виключенні літератури, що вибула з бібліотеки (зразок

№ 5¹ та зразок № 6²). В кінці «Акту, що складається при виключенні літератури, яка вибула з бібліотеки» (зразок № 5) є запис: «Крім того, виключено брошур і журналів — прим. на загальну суму — карб. — коп.»³. Незрозуміло, для чого подавати дані про вартість цих видань, адже відомо, що вартість журналів і брошур у сумарній книзі не зазначається і для виключення з фонду бібліотеки цих видань є окремий акт (див. зразок № 6). Необхідно, щоб існувало для виключення брошур і журналів щось одне, і, мабуть, доцільніше зупинитися на акті зразка № 6. Виключення цих видань по двох актах дезорієнтує бібліотекаря, призводить на практиці до того, що інколи важко визначити наявний фонд, прослідкувати, що і коли було виключено з нього.

Що ж до розстановки матеріалів звукозапису та нот, то як і в обліку цих видань, в «Мінімумі...» з цього питання немає ніяких конкретних вказівок, хоч вони повинні бути тут чітко з'ясовані.

Цікавим, але і спірним є положення про відміну періодичності перевірок бібліотечного фонду. Безперечно, це положення звільняє бібліотекарів від трудомісткої роботи, зберігає час для кращого обслуговування читачів. Однак не можна не враховувати, що перевірка фонду — це один з засобів його охорони. Проведення перевірок через певний проміжок часу дає можливість своєчасно виявити недоліки в роботі з бібліотечним фондом. Це особливо важливо в тих бібліотеках, де існує відкритий доступ читачів до фонду.

При ознайомленні з «Мінімумом...» виникло питання, пов'язане з технікою роботи щодо обслуговування читачів, але воно до певної міри стосується й бібліотечних фондів — питання обов'язкового ведення книжкових формулярів. Взагалі це слушне рішення і книжкові формуляри обов'язково повинні бути в кожній бібліотеці, бо вони допомагають бібліотекареві прослідкувати як читається та чи інша книга, виявити місце знаходження книги тощо. Зберігання ж їх в читацьких формулярах, як це рекомендовано у «Мінімумі...»⁴, позбавляє книжковий формуляр одної з важливих позитивних його функцій — використання при вивченні книжкових фондів.

Треба дещо сказати і про додатки нового видання «Мінімуму...». Незрозуміло, чому в них включені «Короткі таблиці бібліотечної класифікації дитячої літератури для сільських бібліотек». Якщо «Мінімум...» розрахований на різні види масових бібліотек, то й додатки повинні бути розраховані на всі масові бібліотеки.

¹ Мінімум бібліотечної техніки в масових бібліотеках. Х., 1970, с. 69.

² Там же, с. 65.

³ Там же, с. 8.

⁴ Там же, с. 18.

Недоліки, що мають місце у «Мінімумі», дещо знижують його цінність як обов'язкової інструкції. На нашу думку, доцільно було б спочатку надрукувати її проект з метою широкого обговорення серед бібліотечних працівників, особливо фахівців з масових бібліотек. Тоді таке необхідне і важливе видання було б позбавлене згаданих недоліків та недоробок, стало б ще зручнішим у використанні.

ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ БИБЛИОТЕЧНЫХ ФОНДОВ В «МИНИМУМЕ БИБЛИОТЕЧНОЙ ТЕХНИКИ ДЛЯ МАССОВЫХ БИБЛИОТЕК»

Резюме

Выход в свет нового издания «Минимума библиотечной техники в массовых библиотеках» бесспорно является значительным событием в библиотечной практике.

Автор останавливается на положительных сторонах новой инструкции, а также отмечает некоторые недостатки, имеющие место в этом издании. Особое внимание уделено вопросам учета библиотечных фондов, определению единицы учета для различных видов изданий, новой форме книги суммарного учета и некоторым другим вопросам библиотечной техники.
